

РУСКАМОЎНАЯ ЛІТАРАТУРА БЕЛАРУСІ: АЛЬТЭРНАТЫВА ЦІ ПАГРОЗА? (НА ПРЫКЛАДЗЕ РАЗВІЦЦЯ СУЧАСНАЙ ДРАМАТУРГІІ)

СЯРГЕЙ КАВАЛЁЎ

Анацыя: У артыкуле разглядаецца праблема білінгвізму ў сучаснай літаратуры Беларусі, прычыны звароту маладых аўтараў да рускай мовы, асэнсоўваецца феномен рускамоўнай літаратуры Беларусі. З пункту гледжання аўтара небяспеку для беларускай літаратуры ўяўляе не рускамоўная літаратура Беларусі, а грамадска-палітычная сітуацыя, якая спрыяе яе дынамічнаму развіццю.

Ключавыя словы: шматмоўнасць, сучасная драматургія Беларусі, нацыянальная традыцыя, руская школа, моўная сітуацыя.

RUSSIAN LANGUAGE LITERATURE OF BELARUS: ALTERNATIVE OR THREAT? (THE CASE OF MODERN DRAMA)

Abstract: The article considers the problem of bilingualism in Belarusian literature. On the example of drama it examines objective and subjective reasons for using Russian language by young authors and interprets the phenomenon of Russian language literature of Belarus. The author argues that it is not Russian language literature which poses threats to the Belarusian literature, but rather the socio-political situation, which contributes to its dynamic development.

Keywords: Multilingualism, Modern Drama of Belarus, National Tradition, Russian School, Language Situation.

Адной з найважнейшых асаблівасцяў развіцця беларускай літаратуры на працягу XI–XIX стагоддзяў з’яўляецца полілінгвізм: актыўнае выкарыстанне ў мастацкай творчасці не толькі *беларускай*, але і іншых моваў: грэчаскай, царкоўнаславянскай, старарускай, лацінскай, польскай, рускай, ідыш і іншых.

У першай трэці XX стагоддзя на хвалі нацыянальнага адраджэння і савецкай беларусізацыі беларуская мова ўпершыню займае дамінуючае становішча ў літаратурным жыцці, але паралельна развіваецца творчасць на польскай мове і на ідыш прадстаўнікоў нацыянальных меншасцяў. Пасля сталінскіх рэпрэсій 30-х гадоў, якія прынеслі велізарныя страты ўсім нацыянальным культурам, і ў выніку знішчэння габрэйскага насельніцтва Беларусі падчас фашысцкага генацыду 1941–1944 гадоў традыцыя шматмоўнасці ў беларускай літаратуры занепадае і зводзіцца, практычна, да беларуска-рускага білінгвізму.

Прычым, калі ў перыяд БССР рускамоўная творчасць не адыгрывала прыкметнай ролі ў літаратурным жыцці рэспублікі, то ў часы незалежнай Беларусі рускамоўная літаратура Беларусі робіцца ўсё больш значнай мастацкай з’явай, а некаторыя жанры (новая драма, дэтэктыў, фэнтэзі) развіваюцца амаль выключна на рускай мове. Узнікае нават пытанне: ці не стварае сучасная рускамоўная літаратура Беларусі пагрозу для развіцця нацыянальнай, беларускамоўнай літаратуры?

Разгледзім гэтае пытанне на прыкладзе развіцця жанру драматургіі. Парадаксальная сітуацыя склалася сёння ў Беларусі: з аднаго боку, ніколі яшчэ не было ў нашай краіне такой колькасці маладых, таленавітых драматургаў, як цяпер – Павел Пражко, Мікалай Рудкоўскі, Сяргей Гіргель, Канстанцін Сцешык, Андрэй Курэйчык, Андрэй Карэлін, Дыяна Балыка, Павел Расолька, Анатоль Шурпін, Андрэй Шчуцкі, Дзмітры Багаслаўскі. Многія з іх вядомыя за мяжой, іх п’есы перамагаюць у міжнародных драматургічных конкурсах, публікуюцца ў аўтарытэтных маскоўскіх часопісах, ставяцца ў многіх расійскіх тэатрах. Можна смела гаварыць пра феномен сучаснай беларускай драматургіі на постсавецкай тэатральнай прасторы.

З іншага боку, усе згаданыя аўтары, а таксама дзясяткі незгаданных, пішуць свае п’есы па-руску, і ўзнікае слушнае пытанне: ці з’яўляюцца яны беларускімі драматургамі ці, хутчэй, рускімі аўтарамі, якія жывуць у Беларусі? Адны даследчыкі ўпэўнена залічваюць іх да беларускай літаратуры (Гончарова-Грабовская, 2010), іншыя катэгарычна дыстансуюцца ад разгляду іх творчасці (Siwek, 2011). Абодва пункты гледжання маюць сваё тэарэтычнае і гістарычнае абгрунтаванне. На нашу думку, у цяперашняй грамадска-палітычнай і моўнай сітуацыі ў краіне правамерна разглядаць рускамоўныя п’есы як састаўную частку айчынай драматургіі. Беларускамоўная і рускамоўная плыні ўзаемадапаўняюць адна адну: першая захоўвае і творча развівае нацыянальныя традыцыі,

другая больш актыўна адлюстроўвае змены ў сучасным жыцці і плённа засвойвае вопыт расійскай школы.

Праблема ў тым, што ідылічны малюнак гарманічнага суіснавання і ўзаемаўзбагачэння дзвюх плыняў айчыннай драматургіі далёкі ад рэальнага стану рэчаў. Калі раней глядач бачыў на тэатральных афішах імёны беларускамоўных аўтараў побач з імёнамі рускамоўных (напрыклад, Аляксея Дударова і Алёны Паповай у 80-я гады ХХ стагоддзя), то сёння дарэмна шукаць на афішах імёны маладых беларускамоўных драматургаў побач з імёнамі іх рускамоўных калег. Тэатральныя крытыкі слухна заўважаць, што п'есы маладых аўтараў увогуле рэдка з'яўляюцца ў рэпертуары айчынных тэатраў, і гэта праўда. Але яшчэ больш горка праўда заключаецца ў тым, што беларускамоўныя п'есы не з'яўляюцца ўвогуле.

Чаму ж маладыя беларускія драматургі пішуць па-руску?

Можна тлумачыць іх выбар жыццёвым прагматызмам, прафесійным разлікам. Рускамоўны драматург *a priori* апынаецца ў лепшай сітуацыі, чым беларускамоўны: ягоная п'еса адрасавана значна шырэйшаму колу спажыўцоў культуры. Па-першае, ён адразу выходзіць са сваім прадуктам на вялізны расійскі рынак і можа прапаноўваць сваю п'есу не 27 тэатрам, а, скажам, 500 ад Смаленска да Уладзівастока. Па-другое, не праблема знайсці перакладчыка з рускай мовы ў суседніх постсавецкіх краінах і ў Заходняй Еўропе. Нават не заўсёды такі перакладчык патрэбны: рускамоўныя тэатры існуюць у многіх краінах свету. Па-трэцяе, нават у Беларусі большасць тэатраў – рускамоўныя, а чатыры беларускамоўныя без праблемаў знойдуць перакладчыка для цікавай п'есы айчыннага аўтара. А вось драматург, асабліва малады, які напісаў п'есу па-беларуску, фактычна, прызначае яе для аднаго адзінага тэатра – Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі (РТБД). Драматург, які піша ў Беларусі на беларускай мове, свядома пазіцыяніруе сябе як беларускі аўтар (пры чым не толькі мовай, але і тэматыкай, адпаведным жанравым дыяпазонам твораў) і няўмольна апынаецца на тэрыторыі моўнага музея-запаведніка, у культурнай рэзервацыі (большасць глядачоў размаўляе па-руску і дрэнна разумее беларускую мову), свядома абмяжоўвае сферу распаўсюджвання сваіх твораў. Затое беларускі драматург, які піша ў Беларусі па-руску, робіцца аўтаматычна расійскім пісьменнікам (паводле моўнай прыкметы), але застаецца пры гэтым беларускім пісьменнікам паводле паходжання і месца жыхарства.

Сучасная рускамоўная драматургія Беларусі – з'ява гетэрагенічная, яна адначасова належыць і да беларускай, і да расійскай літаратуры (таксама, як у XVI–XIX стагоддзях польскамоўная творчасць ураджэнцаў Беларусі адначасова належала і да польскай, і да беларускай літаратуры). Але паўстае пытанне: да якой літаратуры ў большай

ступені? Адзін з “бацькоў” новай рускай драмы, маскоўскі крытык Павел Руднеў сцвярджае, што “...толькі запазычыўшы формы ўзаемаадносін унутры драматургічнага свету ў рускіх, беларусы змаглі ідэалагічна сябе знайсці самі”, што ў творах маладых беларускіх драматургаў чуваць “...прыглушаны, але смелы голас інтэлектуальна абуджанай правінцыі ў посткаланіяльны перыяд” (Руднеў, 2007: 3). Беата Сівэк, наадварот, лічыць рускамоўную драматургію Беларусі бліжэйшай да рускай літаратуры: “Трэба падкрэсліць, што беларуская рускамоўная драматургія, хаця вельмі цікавая і разнастайная, развіваецца абсалютна ў іншым кірунку, на жанравым і тэматычным узроўні яна бліжэй да рускай драматургіі, чым да беларускай” (Siwek, 2011: 15). Меркантильны разлік і ўплыў рускай драматургічнай школы – не адзіная прычына татальнай рускамоўнасці маладога пакалення беларускіх драматургаў. Ёсць яшчэ творчая прычына: абмежаваныя магчымасці беларускай мовы ў адлюстраванні сучаснай *рускамоўнай* рэчаіснасці, сваеасаблівы канфлікт літаратурнай мовы і жывой рэчаіснасці. Драматург мысліць дыялогамі, ён больш пільна, чым паэт ці празаік услухоўваецца ў жывую моўную стыхію, пераймае інтанацыю, лексіку і сінтаксіс сваіх герояў. А яны, героі – звычайныя юнакі і дзяўчаты, іхнія бацькі і суседзі, жыхары мінскіх мікрараёнаў – гавораць па-руску, моладзевым слэнгам ці на трасянцы. Па-беларуску гавораць час ад часу адзінкі, у асноўным студэнты-гуманітары і прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі. Драматург, які па-беларуску піша пра сучасную рэчаіснасць, фактычна робіць пераклад жывых рускамоўных дыялогаў (найчасцей з вялікай колькасцю ненарматыўнай лексікі) на літаратурную беларускую мову. Можна зрабіць агульную выснову, што пагрозай для развіцця сучаснай беларускамоўнай літаратуры, з’яўляецца не рускамоўная літаратура, а тыя грамадска-эканамічныя ўмовы, у якіх яны абедзве існуюць і якія спрыяюць пашырэнню рускамоўнай творчасці ў Беларусі (у першую чаргу, выцясненне беларускай мовы са сферы актыўнага грамадскага ўжытку ў сферу культурнай рэзервацыі).

Бібліяграфія

1. Гончарова-Грабовская, Светлана (2010). *Русскоязычная литература Беларуси конца XX – начала XXI века*. Минск.
2. Руднеў, Павел (2007). “Беларусь турбуе”, у *Пакаленне jeans. П’есы маладых драматургаў Беларусі ў перакладзе Андрэя Каляды*. Укл. М. Халезіна, Н. Каляды. Мінск: 3–12.
3. Siwek, Beata (2011). *Wolność ukrzyżowana. Rzecz o białoruskim dramacie i teatrze*. Lublin.